

Ніна Анісімова
доктор філологічних наук, професор
Бердянський державний педагогічний університет
м. Бердянськ

**ЕСТЕТИЧНИЙ ДІАЛОГ ЗІ СВЯТИМ ПИСЬМОМ У
ЛІРИЦІ ПАВЛА ГІРНИКА**

У творчому колі покоління 80-х рр. ХХ ст. виокремлюється група поетів-традиціоналістів, яких оминула слава реформаторів віршової форми (П. Гірник, С. Чернілевський). Лірика П. Гірника, автора збірок «Спрага», «Летіли гуси», «Се я, причинний», «Китайка», «Брате мій, вовче», «Коник на снігу», «Посвітається», вирізняється підкресленою зорієнтованістю на класичні традиції, основними складовими якої є: домінування патріотичної тематики,

постійна увага до болючих проблем розвитку нації та буття української людини на рубежі віків, глибоке проникнення у народнопоетичну стихію та ненастанний діалог зі Святим Письмом.

Постановка проблеми. Поет-вісімдесятник П. Гірник звернувся до активного діалогу з Біблією, намагаючись осмислити гострі питання постколоніальної доби, знайти пояснення суперечливим національним проблемам, які не піддавалися раціональним законам. Водночас біблійний інтертекст Гірникової поезії лишається поза увагою дослідників. Про яскраві грані таланту вісімдесятника писали М. Слабошпицький, П. Осадчук, І. Римарук, В. Моренець, В. Івашко, М. Рябчук. В основному це стислі критичні відгуки чи рецензії на вихід нових збірок [1; 4]. Наразі філософський дискурс Гірникової лірики лишається поза увагою дослідницьких студій. Тож логічно виправданим і доцільним видається діалогічне прочитання поезії чільного представника «вісімдесятиництва» П. Гірника, побудованих на паралелях зі Святим Письмом.

Мета цієї студії – проаналізувати найбільш поширені біблійні мотиви та образи, трансформовані творчою уявою поета, особливості їх естетичного втілення у різних збірках автора.

Виклад матеріалу. Біблійно-містичний план ліричного зображення у поезії П. Гірника вгадується здебільшого на рівні підтексту, окремих виразних алюзій, художньо переосмислених образів і мотивів Святого Письма. Поета, який жив у перехідну епоху посттоталітаризму, не могла не хвилювати вічна історія про Каїна та Авеля, яка увиразнена містичним забарвленням (за народними уявленнями, «брат брата на вила підняв» – і ця знакова моторошна сцена відображена на тлі нічного місяця) та відсиланням до трагічної історії ХХ століття: *«Повертайся, сестро. / Споначіло. / Над тобою зорі й кажани. / Хто кого тепер візьме на вила, / Як нема ні кривди, ні війни?»*. Насправді ж у підтексті йдеться, що людство живе у суцільній гріховності, і зрада, братовбивство із тяжкого гріха перетворилися на звичайне явище. Утім, автор уникає похмурого песимізму, тому над ліричним суб'єктом не лише кружляють кажани, а й світять зорі – символічні образи надії, світла, віри в очищення. Риторичне звертання до уявної сестри – це молитва за відродження України, сини якої живуть у розбраті (*«Повертайся, сестро. Споначіло»*) [1, с. 13]. Не допустити найтяжчого гріха – братовбивства – допоможе Матір Божа, яка, згідно з українською

традицією, виконує заступницьку роль: *«Тільки сива Пречиста мати / І вогонь за її плечима. / Ти піднімеш руку на брата? / Ти піднімеш руку на сина?»* («Рабе степену, і вітру, і Бога...») [2, с. 119].

Наскрізним у ліриці П. Гірника є мотив людської гріховності: світ постає дисгармонійним, розп'ятим на хресті людських протиріч і сумнівів. Гріх, утрата віри в Бога увиразнюється метафорою блукання людини у темряві: ліричний суб'єкт перетворюється на самотнього блукальця світами, на стомленого і зневіреного подорожнього, від якого відцуралися друзі та рідні: *«Поділений на три п'тьми, / Розп'ятий самим собою, / Ти залишаєшся з людьми / Відлунням, кров'ю, самотою»*. У цьому замкненому просторі людина відчувається самотньою, проте вона рокована і приречена простувати важким шляхом: *«Бо йдеш дорогою, яку / Не маєш права залишати. / І руку стомлену й важку / Не подають тобі як брату»* («Поділений на три п'тьми...») [3, с. 131]. Простір Гірnikової поезії становить світ, у якому втрата віри і духовності постає в метафоричному образі «стиснутого часу» та людського «голосіння»: *«Чого це я знову? Стискається час. / І далі – ні неба, ні Сина. / Отак, по-живому, – а в жилах у нас / Саме голосіння»*. У знебоженому просторі панують самота і німота, ліричний герой сподівається, що зрада, Юда будуть покарані: *«Така ж самота і така ж німота, / А більше нічого й буде. / Невже на Голгофі, неначе Христа, / Розп'немо Юду?»*... («Чого це я знову? Стискається час...») [2, с. 121].

Звертаючись до уявного брата, П. Гірник актуалізує біблійну заповідь «не суди, і не будеш судимим», трансформуючи міфологему води: ця першостихія містить семантику очищення людської душі, її оновлення та відродження навіть після гріховності (*«Не суди нікого, брате, / Не суди. / Досить з нас не хліба, / А води»*) [2, с. 23]. У поезії актуальним стає мотив розп'яття Христа, у постаті якого вгадуються національні подвижники-борці за волю України: *«Не судіте. / Є воля, якої ні в кого нема, / І у кожного з нас є такий божевільний Месія, / Що розп'неться просто під настрій, напівжартома, / І Господь не побачить, і тіла ніхто не обміє...»* [3, с. 294].

Наскрізним у ліриці П. Гірника є мотив протиборства в душі – між вірою і зневір'ям. Міфічні і загадкові нічні прибульці, що нагадують Антихриста, просять ліричного суб'єкта продати душу:

«Осінньої ночі прийшли і на покутті сілі. / І ворон ходив коло вікон, і вже не минувся» [3, с. 274]. У жорстокому двобої перемагає Добро над Злом: автор утверджує святість душі: ліричний герой прагне проживати кожен день так, ніби тримаючи звіт перед Богом. Традиційний у християнській екезетиці образ душі символізує протиборство гріха та віри: поет, попри всі випробування, надає індивідові шанс на духовне прозріння. «Душа» набуває різних образних утілень: «неопалимі душі» [2, с. 24], «рідна душа» [2, с. 29], «вільна душа» [2, с. 98], «смертна душа» [2, с. 111], «перелітна душа» [2, с. 113], «душі дротяні» («Заграй мені, коли печаль насуне...»), «самотні душі» («Перемовляються громи ...»), «душа кленова» («Коли сповідуєш себе...») [2, с. 6]. Захист «душі» від посягань Антихриста поет убачає у сповідунні Божих заповідей: *«Ані душі. Сама безодня. / Гімн божевільної орди. / І – над усім – слова Господні: / Не вбий. Не вкрадь. Не осуди»* [3, с. 267].

Із християнським концептом віри та гріха тісно пов'язана проблема вибору: у П. Гірника людина мусить обирати свій шлях – він з богом чи з Дияволом: *«Рабе степену, і вітру, і бога, / І душі, яку нищиш слонами, / Що тобі до свободи? Нічого. / З ким ідеш до Голгофи? Не з вами»*. Протиборство між вірою та гріховністю автор виражає оригінальним образом: його ліричний герой опиняється перед дилемою – споглядати «ніч над руїнами Трої» чи запалити «свічку над брамою Львова» [2, с. 119]. Гріховне життя увиразнюється старослов'янізмом життя «з олжею» («І летітиме ворон...») [2, с. 15]. Руйнівний вплив Сатани проявляється й у гріху гордині, що заповнює душу ліричного суб'єкта: *«Це твоє полювання, мій друже нічний, / Це сваволя твоєї гордині. / Посміхайся до неба, бери, володій – / Тільки нині!»* («Ось і осінь минула така дошова...») [2, с. 19].

Оригінального перетлумачення набуває і біблійний мотив пекла, що втілюється в образах із семантикою «пустка», «порожнеча», «холод»: «чорна п'їтьма», «мертвий чорний ліс», «холодна колиска», «безлюдна дорога». Автор актуалізує відомий мотив перевозу «на той світ»: *«Одійде, минеться, стинеться в чужі кулаки, / З ядучого диму спечеться, з вогню і морозу. / – Подай перевозу! – / А вже ні човна, ні ріки, / Подай перевозу, Хароне, подай перевозу!»* («Одійде, минеться, відлопотить – і нема...») [2, с. 114]. Образ перевізника Харона набуває несподіваного забарвлення: це не лише медіатор зі

світу живих у світ мертвих, а й крик людського сумління, голос розпачливої душі, яка прагне полегшити свої страждання. Гріховна людина має зануритися у темряву пекла, щоб заслужити омріяний Едем: «*Брате мій стомлений, скоро спочинем / Там, де заграє сурма. / Ти озирнешся, а за плечима – / Бог і нітьма*» [3, с. 266]. Утім, цей рай «насправді не є раєм, тому що він позбавлений основного едемського атрибуту: тривалості» [5, с. 216]. Щоб пом'якшити це протиріччя, автор обіграє зміст карпатської легенди про рай як сад, дістатися якого можуть лише «птахи перелітні» – люди, які подолали в собі гріховність і пройшли цілющий шлях прозріння та очищення.

Висновки, перспективи дослідження. П. Гірник виступив творцем по-філософськи наснаженої й інтертекстуально заглибленої лірики. Шукаючи відповіді на складні питання екзистенції української людини, поет закономірно звернувся до Біблії, трансформувавши її мотиви та образи. Аналіз різних ракурсів інтертекстуальних перегуків поезії П. Гірника з Біблією – образно-сюжетного, поетологічного, філософського, рецепція домінантних мотивів сприятимуть усебічному висвітленню художнього світу автора загалом, а також простеженню логіки поетичного руху останнього помежів'я віків, що в сукупності поглиблює уявлення про творчі пошуки у середовищі поетичного покоління 80-х, слугує більш ґрунтовному уявленню про естетичний феномен цієї генерації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гірник П. Брате мій, вовче. Поезії [передм. І. Римарука]. Львів : Кальварія, 2000. 32 с.
2. Гірник П. Коник на снігу: Поезії. К. : Факт, 2005. 133 с.
3. Гірник П. Посвітається : Поезії [3-тє вид.; передм. М. Слабошпицького]. К.: Пульсари, 2009. 373 с.
4. Вісімдесятники : Антологія нової української поезії [упор, І. Римарука; передм. М. Рябчука]. Едмонтон: Вид-во Канадського ін-ту українських студій. 1990. 205 с.
5. Фрай Н. Великий код : Біблія і література [пер. з англ. І. Старовойт]. Л. : Літопис, 2010. 360 с.